

*викладач кафедри іноземних мов
для інженерно-технічних та
природничих спеціальностей
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара*

ФОНОВІ ЗНАННЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

В умовах глобалізації міжнародної економіки та можливостей міжнародного обміну виникає потреба у фахівцях, здатних спілкуватися з людьми, що належать до різних національних та лінгвокультурних спільнот. Тому формування міжкультурної комунікативної компетенції є невіддільною складовою підготовки сучасного професіонала. Це складний та багатовимірний процес, який передбачає прийняття мовних стереотипів, норм поведінки, оцінювання подій та явищ, звичок та традицій іншого народу. Міжкультурна комунікація поєднує декілька важливих аспектів: культурологічний, лінгвістичний, етичний, соціально-комунікативний, психологічний та професійно-прикладний. Вивчення іноземної мови з урахуванням сучасних вимог суспільства відкриває широкі можливості для формування міжкультурної компетенції у контексті діалогу культур. Культура знаходить своє відображення у мові, тому вивчення нової мови без знань культурних особливостей залишається неповним.

У контексті глобальної інтеграції та крос-культурної міграції, формула «один носій мови, одна мова, одна національна культура» більше не працює. Якщо розглядати використання англійської мови, немає такого поняття як англосаксонська культура, але є різноманіття англословних країн та культур, представники яких розмовляють англійською, використовуючи її варіанти [1]. Дослідник цієї проблеми К. Крамш [1, с. 26] вважає, що стає все важче асоціювати використання англійської мови з географічно та культурно визначеними носіями цієї мови, оскільки англійська стала інтернаціональною мовою, *lingua franca* для людей, які не володіють національними мовами один одного. Це культурний інструмент, яким користуються люди різних національних культур для спілкування. Тому вивчення англійської мови як іноземної поєднує дві цілі: формування комунікативної компетенції та розвиток міжкультурної компетенції. Ці компетенції пов'язані між собою, тому що у результаті формується міжкультурна комунікативна компетенція.

До питань міжкультурної компетенції зверталися багато вчених та дослідників. Так, теорія мовних контактів вивчалася О.Ю. Жлуктенко, Л.В. Щербою. Питаннями лінгвокультурології займалися Є.М. Верещагін, В.Г. Костомаров, С.Г. Тер-Мінасова. Питанням компетентісного підходу приділяли увагу І. Бех, М. Мартинюк, Т. Кравченко. Міжкультурна компетенція досліджувалася І. Баховим, Т. Колбіною, О. Гончаровою. Існує багато сучасних досліджень з різноманітних питань міжкультурної комунікації. Так, О.В. Сніговська звернулася до формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців з міжнародних відносин [2]. Вона розробила модель формування міжкультурної компетентності в освітньому середовищі класичного університету та виділила 3 основні блоки: цільовий, функціональний та результативний. Структуру міжкультурної компетентності представлено як поєднання гносеологічного, праксеологічного та аксіологічного компонентів. У роботі Т.М. Головач розглядаються питання екзотизмів як маркерів міжкультурної комунікації на матеріалі сучасних англословних медіатекстів. Екзотизми описують різні сфери життя та репрезентують життєвий досвід спільноти. Автор вважає, що функції екзолексем у тексті включають інтродукцію нових понять, досягнення семантичної точності, створення ефекту достовірності, а також виконують емоційно-експресивну та аксіологічну функції [3]. Вирішення питання формування міжкультурної компетенції засобами іноземної мови стоїть у центрі уваги міжнародних дослідників. Так, З. Яник у своїй роботі розглянув питання розвитку міжкультурної компетенції у курсі з міжкультурної комунікації. Він описав компоненти міжкультурної комунікації, такі як культурна свідомість, знання, вміння та ставлення, та необхідні психолого-педагогічні умови для створення відповідного навчального середовища [4].

Вивчення англійської мови як міжнародної передбачає не тільки вивчення граматичних правил та слів; ціль вивчення англійської мови – це використання її як культурного інструменту у спілкуванні з представниками інших культур. У контексті міжкультурної комунікації це можливо лише тоді, коли вони отримують знання про інші культури, розвивають уміння мінімізувати та долати непорозуміння, формують ставлення, основані на самоповазі та повазі до інших культур. У своїй статті [5] дослідники з університету Стенфорд розкривають шляхи використання інноваційних комп'ютерних технологій, таких як відеоконференції, ведення спільних блогів, написання статей до Вікіпедії, що сприяють формуванню міжкультурних компетенцій студентів. Наведено кількісні та якісні дані, що підтверджують доцільність включення цих видів роботи до навчальних програм університетів. Цікавим здається такий вид роботи, коли студенти у команді аналізують рекламні повідомлення, розміщені в Інтернеті, з точки зору крос-культурного контексту. Всі ці дані свідчать про те, що проблема міжкультурної комунікації є актуальною, і ще існує багато аспектів, що потребують детального дослідження.

Таким питанням залишається ознайомлення з фоновим лексикою як одним зі шляхів подолання непорозуміння між представниками різних культур. Мова не може існувати окремо від культури. Лексикон – це основний запас мови, фундамент, на якому базується формування та розвиток мови. Він знаходиться під впливом та зумовлюється культурними факторами, такими як суспільство, релігія, спосіб життя, систем цінностей, література, сприйняття цінностей. Фонові знання у цьому сенсі – це культурно-історична, національно-етнічна інформація,

яка допомагає формуванню лінгвокраїнознавчої компетенції. Хоча поняття реалій широко застосовується у лінгвокраїнознавстві, теорії та практиці перекладу, питання перекладу реалій, їх систематизації та типології залишаються недостатньо вивченими.

Мета даного дослідження полягає у тому, щоб на основі сучасних досліджень з'ясувати значення фонових знань у формуванні міжкультурної компетенції, виділити та охарактеризувати основні види фонових знань та проаналізувати поняття культурних реалій.

Фонові знання визначаються як «знання безумовно актуальні у масовій звичайній свідомості носіїв даної культури, принципово відмінні від наукових знань, що складають курси фундаментальних наук» [6, с. 23]. За сферою розповсюдженості фонові знання прийнято підрозділяти на 1) загальнолюдські відомості, 2) регіональні відомості, пов'язані з особливостями регіону, 3) відомості, якими володіють тільки члени певної етнічної та мовної спільноти (пов'язані з національною культурою); 4) відомості, якими володіють тільки члени локально та соціально закритої групи (у мовному плані це відповідає територіальним та соціальним діалектам), 5) знання, якими володіють тільки члени мікроколективу (родина, члени навчальної або виробничої групи). Основним об'єктом міжкультурної комунікації є фонові знання, притаманні членам етнічної та мовної спільноти. Вважається, що загальні знання та регіональні відомості дозволяють учасникам комунікації розуміти один одного, але тільки володіння країнознавчими фоновими знаннями дозволяє досягти повного взаєморозуміння. Широко відома концепція «культурної грамотності», розроблена Е.Д. Хершем. До свого «Словника культурної грамотності» він зібрав основні відомості зі світової та американської історії, літератури та культури. Це можна вважати спробою відібрати та класифікувати фонові знання. Культури, що є більш віддаленими одна від одної, будуть мати менше спільних понять, тому обсяг, який потрібно засвоїти, буде значно більшим.

Питання реалій як ознаки національного колориту було вперше розглянуто на початку 50-х років ХХ століття. Цей термін було вжито Л.Н. Соболевим, який дав йому точну дефініцію [7, с. 290]. Цей термін розглядався як «безеквівалентна лексика» або як «екзотична лексика». Слово «реалія» має латинське походження та означає «дійсний». Згідно зі словником, реалія є «будь-який предмет матеріальної культури», «різноманітні фактори, такі як історія та культура народу, мовні контакти носіїв даної мови з точки зору їх відображення у мові». Реалії – це носії історико-культурної складової, специфічні поняття та визначення, притаманні одному окремому народові, мовній групі, етнічній меншості. Реалії одного народу не зустрічаються у мові іншого народу. Вони містять прислів'я, ідіоматичні вислови, фразеологізми, слова та словосполучення, що означають окремі національні риси та явища. Багато перекладачів та лінгвістів вважають, що реалії – це неможливість перекладу у перекладі. Реалії можуть бути етнічними, побутовими, культурними та історичними, але відтворити їх у процесі перекладу є проблематичним. У багатьох випадках використовуються коментарі та виноска. Основні труднощі перекладу пов'язані з тим, що у мові еквівалент перекладу відсутній, тому що у носії цієї мови немає відповідного референту, крім цього, необхідно передати національний колорит реалії. Існує два основні шляхи передачі реалій: транслітерація та переклад. А.А. Реформатський вважав, що «переклад намагається чуже максимально зробити своїм, а транслітерація намагається зберегти «чуже» через засоби «свого» [8, с. 312]. Транслітерація – це перекодування іншомовних слів у свої за допомогою букв алфавіту тієї мови, що приймає, без використання додаткових знаків та не надаючи буквам додаткових значень. Так, сполучення *th* передається через *m* або *d* (*brothers* – брэдєрз, *Elizabethan* – Елізабітан)

Якщо розглядати референти британської культурної спільноти відносно української, звертаючи увагу на їх унікальність, то можна виділити три основні групи. Першу групу становлять референти, які тотожні у цих культурах за своїми істотними та другорядними ознаками. Ступінь тотожності також може бути різною. Деякі референти можуть викликати різні асоціації та уяви. До другої групи належать референти, що тотожні за основними ознаками, але відрізняються за другорядними (вечірна школа та *night school*, творча відпустка та *sabbatical year*). Третя група об'єднує такі референти, що за своїми істотними та другорядними ознаками є унікальними, тобто притаманними тільки особливій культурі (*Big Ben*, *cricket*). Існують різні словотворчі типи мовних реалій: кореневі (*bingo*, азартна гра типа лото), похідні (*oxfordettes*, оксфордети, жіночі напівчоботи), складно-похідні (*double-decker*, двоповерховий автобус), скорочення (*pub* від *public house*, пивна, паб), скорочено-похідні (*comfy* від *comfortable*, зручний) та абрєвіатури (*DIY* від *Do It Yourself*).

Безеквівалентна лексика у своїй більшості складається з іменників, що позначають конкретні предмети, найменування предметів матеріальної та духовної культури національних соціумів. Багато таких назв передають певну історію, особливості побуту, без них неможливо зрозуміти та правильно інтерпретувати іноземну мову. Своєрідність цих мовних засобів зумовлює використання особливих прийомів та презентацій. Ефективний спосіб пояснення фонові лексикі є коментар, який підрозділяється на одиничний (семантизація лексичних одиниць в їх основному значенні, наприклад, *Westminster* – район у центрі Лондону, *Downing Street, 10* – резиденція прем'єр-міністра Великої Британії), системний (розкриває значення слів, що об'єднані одним родовим поняттям, наприклад, національні свята, навчальні заклади, *Harrow School*, *Eton*) та комплексний (систематизація тематичної лексикі, наприклад, життя студентів у США, яка може об'єднати теми, пов'язані з умовами навчання, життя, розваги).

Отже, набування фонових знань та оволодіння засобами їх відображення у конкретній мові має бути одним з основних аспектів формування міжкультурної компетенції, тому що вони є носієм культурної спадщини, традицій цілого народу. Тільки у лінгвокраїнознавчому контексті можна отримати повне розуміння мови, як усної, так і писемної. Це дозволить уникнути труднощів при комунікації, які можуть бути викликані необізнаністю у сфері реалій іншої країни. Вивчення англійської мови надає широкі можливості для підготовки фахівця, спроможного спілкуватися на міжнародному рівні, водночас, це підготовка такого фахівця вимагає знаходження нових підходів до ознайомлення з культурним фоном, принципів систематизації та відбору таких знань. Тому перспективним подальшим розвитком даного дослідження може бути розглядання питань розробки засобів передачі та систематизації фонових знань за тематичною ознакою.

Література:

1. Kramsch S. The Privilege of the Intercultural Speaker. Cambridge: CUP, 1998. P. 16–31.
2. Сніговська О.В. Теоретичні засади розробки експериментальної моделі формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців із міжнародних відносин в освітньому середовищі класичного університету. Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського: зб. наук. пр. Одеса, 2013. № 9 –10. С. 180–185.
3. Головач Т.М. Тематична диференціація екзотизмів у текстах сучасних англомовних газет. Одеський лінгвістичний вісник. Вип. 6. Том 1. Одеса, 2015. С. 7–11.
4. Janik Z. Developing Intercultural Communication Competence in the Course of Intercultural communication, 2014. URL: <http://civ.muni.cz>.
5. O'Brian A. Cross-cultural connections: intercultural learning for global citizenship, 2008. URL: <http://ccr.stanford.edu>
6. Томахин Г.Д. Лингвострановедение: что это такое? ИЯШ, 1996. С. 22–24.
7. Соболев Л.Н. О переводе образа образом. Вопросы художественного перевода. М., 1955. С. 290.
8. Реформатский А.А. Введение в языковедение. М.: Аспект Пресс, 1999. С. 312.
9. Манакін В.М. Мова і міжкультурна комунікація. К.: Академія, 2012. 288 с.

Анотація

**О. ОСАДЧА. ФОНОВІ ЗНАННЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ
МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ**

У статті розглядається роль фонових знань у формуванні міжкультурної компетентності у процесі вивчення англійської мови. Охарактеризовані підходи до класифікації фонових знань. Проаналізовано поняття культурних реалій як носіїв культурно-історичної складової та виділені основні способи їх семантизації.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, міжкультурна комунікативна компетентність, фонові знання, реалії.

Анотация

**Е. ОСАДЧАЯ. ФОНОВЫЕ ЗНАНИЯ КАК ВАЖНЫЙ АСПЕКТ ФОРМИРОВАНИЯ
МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ**

В статье рассматривается роль фоновых знаний в формировании межкультурной компетенции в процессе изучения английского языка. Охарактеризованы подходы к классификации фоновых знаний. Проанализировано понятие культурных реалий как носителей культурно-исторической составляющей и выделены основные способы их семантизации.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, межкультурная коммуникативная компетенция, фоновые знания, реалии.

Summary

**O. OSADCHA. BACKGROUND KNOWLEDGE AS AN IMPORTANT ASPECT OF FORMATION
OF INTERCULTURAL COMPETENCE**

The article deals with the role of background knowledge in formation of inter-cultural competence in the process of studying English. Approaches to classification of background knowledge have been characterized. The concept of cultural realia as a carrier of cultural-historical component has been analyzed and the main ways of their semantization have been identified.

Key words: inter-cultural communication, inter-cultural communicative competence, background knowledge, realia.